

RODÁK Z BARDEJOVA, LEKÁRNIK, LEKÁR A VEDECKÝ PRACOVNÍK PhMr. MUDr. ERVÍN NOVÁK, CSc.

Anton BARTUNEK

PhMr. MUDr. Ervín Novák, CSc.

Podobne ako jeho celoživotný priateľ, farmaceut, mikrobiológ a vedec Juraj Keleti, aj Ervín Novák pochádzal z východného Slovenska a rovnako obaja svoje pôsobenie ukončili na druhom konci sveta. V rodnom Bardejove prežil detstvo i mladé roky svojho zložitého a hektického života, aby potom cez štúdium farmácie a medicíny a profesionálne účinkovanie v Košiciach a Prahe pokračoval v kariére vedeckého pracovníka v Spojených štátoch amerických, kde ju aj zavŕšil.

Narodil sa v Bardejove 21. marca 1927. Jeho otec bol dodávateľom pražcov pre železnicu. Vo svojom rodisku navštevoval mladý Novák základnú školu a s prerušením aj časť reálneho gymnázia. Potom sa rozhodol pre štúdium farmácie. Dvojročnú tirocinálnu prax absolvoval v lekárni U zlatej koruny v rokoch 1946 – 1948 v Poprade pod vedením jej provízorky PhMr. Hildy Kleinovej, ktorá mala pôvodne svoju lekárňu do arizácie vo Vrútkach. Lekárňu založil s povolením ministerstva vnútra z Budapešti z 13. marca 1893 lekárnik PhMr. Ján Gréb, majiteľ lekárne v Spišskej Soboti, ktorú potom presťahoval ako svoju filiálku do Dolného Smokovca.¹ Ďalším vlastníkom tejto popradskej lekárne sa počas prvej ČSR stal PhMr. Ján Luczy, ktorému pri jej kúpe „*finančne vo výške jedného milióna čs. korún pomohol jeho otec*“.²

Po skončení dvojročnej aspirantskej praxe v spomenutej popradskej lekárni zložil Novák povinnú tirocinálnu skúšku na Slovenskej praktikantskej škole v Bratislave. Nasledovala prihláška na štúdium farmácie najprv v Brne a potom prestup na Karlovu univerzitu v Prahe, ktoré absolvoval v rokoch 1949 – 1950. V júni 1950 promoval v Prahe za magistra farmácie. Hoci sa na neautorizovanej záložke jeho knihy *Příběh lékaře* nachádza poznámka, že po ukončení štúdia farmácie pôsobil v niektorej z košických lekární („*Jako magistr farmacie působil v lékárně v Košicích*“), vo svojom životopise ani vnútri publikácie sa o tom nezmienil. Každopádne tá prípadná košická prax v lekárni bola skutočne iba kratučkou, niekoľkomesačnou epizódou

-
- 1 BARTUNEK, Anton. *Dejiny slovenského lekárnictva*. I. diel. Prešov : Abart gallery, 2012, s. 315.
  - 2 Ústne podanie profesora Michala Bartuneka, ktorý PhMr. Jána Luczyho osobne poznal jednak z čias ich života v Poprade i ako vojenského lekárniko počas spoločnej vojenskej služby v rámci nasadenia Slovenskej armády na východnom fronte v oblasti Krymu, Kachovky a Odesy počas 2. svetovej vojny.

v jeho profesionálnom živote, pretože ešte v tom istom promočnom roku pokračoval ďalej v štúdiu, tentoraz medicíny na Lekárskej fakulte UPJŠ v Košiciach. Azda to účinkovanie v lekárni v tomto meste malo pre Nováka svoj význam aj v tom, že ho využil na absolvovanie prijímacích pohovorov na lekársku fakultu. Na nej sa v rokoch 1950 – 1952 zúčastnil predpísaných prednášok a vykonal skúšky z teoretických predmetov, ale štúdium nakoniec završil v rokoch 1952 – 1956 na Lekárskej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. Na tejto škole obhájil aj titul kandidáta vied v odbore biochémie. Dňa 20. augusta 1953 sa oženil so svojou životnou láskou Annou Sedalovou, narodenou v Košiciach, ktorá takisto vyštudovala medicínu.^{3, 4}

Počas pražských študijných rokov pracoval vo voľnom čase, väčšinou počas nočných pohotovostných služieb, v tamojších lekárňach, čím si nielen privyrábal na študentské živobytie, ale aj udržiaval svoju farmaceutickú teoretickú i praktickú kondíciu. Hlboký záujem o vedu a výskum, ako aj šťastné sklbenie jeho lekárnicko-lekárskeho vzdelania, ho nasmerovalo najprv do krátko pôsobenia na Rádiologickej klinike Fakultnej nemocnice v Košiciach v roku 1956 a čiastočne aj 1957, ale čoskoro, už v tom istom roku, sa opätovne vrátil do Prahy, ktorá ho prilákala späť podnetnou a kultúrnou atmosférou i väčšími možnosťami na uplatnenie sa v praxi.

Po neblahých skúsenostiach s komunistickým režimom sa rozhodol s rodinou, teda manželkou a dvomi malými deťmi, ako 37-ročný emigrovať do zahraničia, do Spojených štátov amerických. Hoci toto rozhodnutie bolo od počiatku nezvratné, rodina sa však najprv musela podrobiť realite: legálne a na základe pozvania vycestovala na údajnú návštevu príbuzných do Rakúska, kde Novák v komplikovaných podmienkach asi pol roka pracoval vo viedenských nemocničných laboratóriách, aby nadobudol potrebné financie na cestu do vyhladnutej cieľovej krajiny.

Začiatky v novom americkom prostredí neboli jednoduché, no podarilo sa mu ich s rodinou a s pomocou príbuzných a priateľov prekonať. V roku 1965 získal Erv – ako bol Ervín Novák familiárne nazývaný – odbornú i spoločenskú dôveru vo vynikajúcej a svetoznámej vedecko-výrobnej farmaceutickej spoločnosti The Upjohn Company v meste Kalamazoo v štáte Michigan. Pôbil v nej až do konca svojho aktívneho profesionálneho života celých 25 rokov, teda do roku 1990. Spočiatku sa uplatnil vo výskume v oddelení klinickej farmakológie, kde sa v plnej miere osvedčil a na základe toho bol po niekoľkých rokoch vymenovaný za vedúceho manažera tohto pracoviska. Na tejto pozícii však neustrnul. V záujme toho, aby mohol ďalej pôsobiť vo vedeckom tíme, ktorý pracoval na riešení projektu skúmania priaznivých účinkov minoxidilu na stimuláciu rastu vlasov pri rôznych typoch alopecii, podstúpil v rokoch 1977 – 1979 trojročnú špecializáciu (rezidenciu) v odbore dermatológie na Dermatologickej klinike Western Univerzity of Michigan v meste Ann Arbor. V tejto vedecko-pedagogickej inštitúcii bol v roku 1984 menovaný za zastupujúceho profesora (Adjunct Clinical Professor) na College of Health and Hu-

3 Ervin Novak Dr. Tribute & Message From The Family. In Internetový portál www.tributes.com/obituary/print_selection/86632619type=6

4 Strojom písaný list zo 16. 5. 2002 od MUDr. Ladislava Szántóa, opatrený jeho podpisom a osobne doručený autorovi. Sú v ňom štyri poznámky: „1. Životopis, ktorý som zostavil, je na základe podkladov od Dr. Nováka. 2. Upravený životopis – upravil dr. Novák. 3. Zoznam jeho vedeckých publikácií. 4. Fotografia dr. Nováka.“ Archív autora.

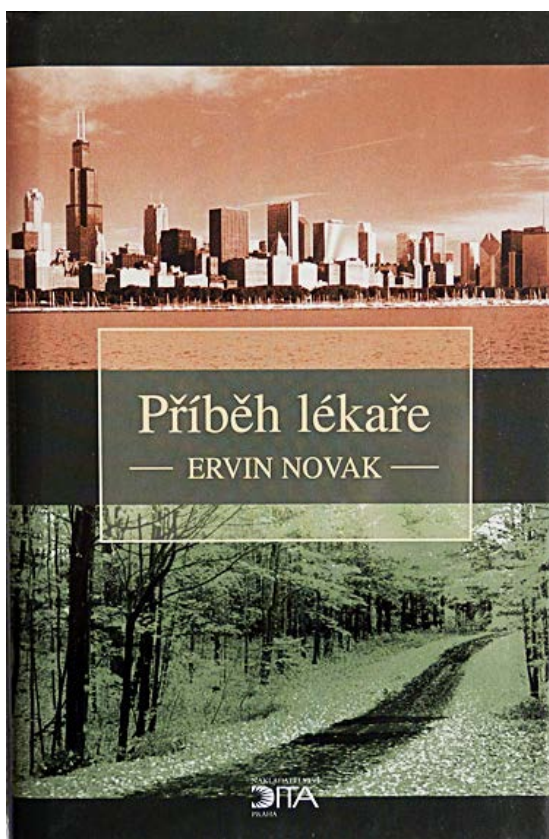
man Services.^{5,6} V neskorších, už postaktívnych rokoch, pôsobil ešte ako praktický súkromný kožný lekár čiastočne vo vlastnej ambulancii v Kalamazoo a čiastočne na úväzok aj v ďalších dvoch inštitúciách – vo Veteran's Administration Hospital a vo Western Michigan University Health Center. Zomrel 21. augusta 2009 na zdravotné komplikácie, vzniknuté po chemoterapeutickej liečbe vo veku 82 rokov v nemocnici Bronson Methodist Hospital v Kalamazoo. Medzi informáciami o jeho pohrebe sú zverejnené aj mnohé, veľmi dojemné kondolencie, zaslané jeho rodine bývalými spolupracovníkmi, či priateľmi.⁷

Ervín Novák publikoval sám alebo v spoluautorstve 61 vedeckých prác.⁸ Okrem toho napísal aj vyššie spomenutú autobiografickú knižnú publikáciu, ktorá pod názvom *Příběh lékaře* vyšla v roku 2003 v Prahe v češtine.⁹ Je v nej podrobne zrekapitulovaný jeho mnohovrstevný životný príbeh, zasadený do zložitých súvekých spoločenských a profesionálnych súvislostí. Kniha je pre historika i bežného čitateľa bohatým žriedlom informácií o autorovej mladosti v prostredí starého prvorepublikového Bardejova, mesta s veľkou židovskou komunitou, o peripetiách, ktoré zažil počas rasového prenasledovania v rokoch 1939 – 1945, jeho tirocíniu a následnej tirocínálnej skúške pred štúdiom farmácie, pobyte a štúdiu v Košiciach i Prahe,

-
- 5 Strojom písaný životopis E. Nováka z 25. 5. 2002, ktorý na základe informácií E. Nováka skoncipoval jeho prešovský priateľ, alergológ MUDr. Ladislav Szántó. Je opatrený desiatkami doplňujúcich informácií, vlastnou rukou zaznamenaných E. Novákom. Archív autora.
  - 6 Rukou písaný list MUDr. L. Szántóa z 24. 6. 2002, osobne doručený autorovi. Uvádza sa v ňom, že v jeho prílohe zasiela aj tlačenú verziu životopisu Dr. Nováka, „*ktorá je posledná a on (teda dr. Novák, pozn. A. B.) si praje, aby slúžila ako podklad*“. Szántó v ňom ďalej doslovne uvádza, že meno majiteľky lekárne v Poprade (kde Novák vykonával tirocínálnu prax, pozn. A. B.) „*som dopísal*“, teda rukou doplnil on sám. Informáciu zrejme dodatočne získal z Novákovej publikácie *Příběh lékaře*, nakoľko jej autor to vo vyššie spomenutom vlastnom životopise neuviedol. Archív autora.
  - 7 Ervin Novak Dr. Tribute & Message From The Family. In Internetový portál www.tributes.com/obituary/print_selection/86632619type=6
Zopár kondolencií: „We were deeply saddened to hear of Erv's death. A gentleman and Scholar for sure, but also a sweet and gentle soul. We will miss him dearly. His cheerfulness, positive outlook, and sheer joy of being alive made all who came in contact with him feel privileged...“ Love, Pam and Dick Nivala, Kalamazoo
„It was my great privilege and honor to work on antibiotic research projects at Upjohn with Ervin. And it was my good fortune to be his patient. Erv personified the definition of being „a gentleman and a scholar...“ Gary Zurenko, Kalamazoo.
„I was sorry to learn of Erv's passing. I greeted him in Czech on his first day at Upjohn but that was all I could say. I could understand most words so he always challenged my Czech skills! I will miss seeing him at Miller where I now volunteer.“ Beverly Kasik, Lawton
„I had privilege to work with Erv in medical research at Upjohn. He was a great guy and an excellent researcher.“ Georg Hughes Jr. MD, Portage.
  - 8 Dr. Novákom vlastnoručne vypracovaný podrobný zoznam všetkých v ČSR i USA publikovaných vedeckých prác, doručený autorovi tohto príspevku v roku 2003. Archív autora.
  - 9 NOVÁK, Ervín. *Příběh lékaře*. Praha : Vydavatelstvo Dita, 2003. 128 s.

viedenskom emigrantskom intermezzo a nakoniec o záverečnej, 45 rokov, teda takmer polovicu života trvajúcej fáze pobytu a pôsobenia v Spojených štátoch. Táto kniha však nie je iba dokumentárnou autobiografiou jedného človeka, ale svojim všestranným dosahom – podobne ako kniha prešovskej lekárničky PhMr. Alžbety Sommer Lefkovitsovej *Aj vy ste v tomto pekle?*¹⁰ – podrobne a realisticky dešifruje nielen autorov životný príbeh, ale aj tragické a bolestné osudy ďalších židovských spoluobčanov. Čo je na tejto knihe, v ktorej sú vlastne skoncentrované dva, plynule na seba nadväzujúce, ale diametrálne odlišné príbehy – jeden „česko-slovenský“ a druhý „americký“ – najcennejšie? Na jednej strane Novákovo svedectvo o tejto dobe, časovo ohraničenej prvorepublikovým Československom, prvou Slovenskou republikou i tou najtragickjšou érou domáceho komunizmu, síce dokumentárne mapuje „iba“ vlastné i individuálne osudy členov svojej rodiny a najbližších priateľov, pohybujúcich sa na zemepisne pomerne malom priestore, v geograficky striktno vymedzenej oblasti. Na druhej strane, pri pohľade z iného zorného uhla, či z nadhľadu, nie je to dielo, nachádzajúce sa osamotené v časopriestore. Či chcel autor, alebo nie, jeho kniha je o to cennejšia, že je aj neoddeliteľnou súčasťou veľkého celku, je jedným z množstva drobných pestrých kamienkov, tvoriacich obrovskú mozaiku tragických osudov súvekej európskej židovskej komunity.

V úvode svojej publikácie Novák prezentuje čitateľom viaceré závažné historické dáta, spojené so Slovenskom a Bardejovom. Bežný konzument azda ani nepostrehne niektoré chyby v ich interpretácii, ktoré však faktografickú medicínsko-farmaceutickú hodnotu knihy neznižujú. Krátky pohľad do histórie končí vznikom Československa. Na nasledujúcich stránkach sa autor ponoril, často s prímiesou typického humoru, počínajúc školskými rokmi, do vlastných osudov. Do štátnej obecnej školy, ktorá mala päť tried základnej a tri triedy meštianskej školy, nastúpil v roku 1933. Po prvých piatich rokoch sa však podrobil prijímacej skúške na reálnom gymná-

Titulná strana *Příběh lékaře* od Ervina Nováka

10 SOMMER-LEFKOVITSOVÁ, Elisabetha. *Aj vy ste v tomto pekle?* Bratislava : Vydavateľstvo Domino press, 1995. 103 s.

ziu, kde nastúpil v kritickom roku 1938 a ktoré s maturitou malo pôvodne trvať osem rokov. Úroveň vzdelávania na oboch školách si pochvaľoval, až na to, že po ukončení druhého ročníka v roku 1940 bol z rasových dôvodov zo štúdia vylúčený a preradený do ôsmej triedy školy, ktorú musela židovská náboženská obec urýchlene zriadiť. Po roku si mohol vybrať bezplatné vyučenie v niektorom z remeselníckych povolání. Jemu pripadlo kníhviazačstvo. Dostal pracovné povolenie, čím seba a svojich rodičov zachránil pred deportáciou. V marci roku 1944 bolo vydané nariadenie, aby všetci Židia z východného Slovenska presídlili na stredné či západné Slovensko. Spolu s húfmi utečencov čakal rodinu dlhý, fyzicky i psychicky namáhavý pochod a pobyt v lesoch v blízkosti Banskej Bystrice. Po skončení vojny podnikol odtiaľ Novák so svojím otcom strastiplnú cestu do Bardejova, ktorá trvala osem dní. Svoj dom našli obsadený, kvôli čomu si boli nútení nájsť núdzové ubytovanie. Spolu s priateľom potom z Bardejova pešky absolvoval aj 80 km cestu do Košíc, aby získal úradné povolenie na ukončenie štúdia na gymnáziu. Časť z neho absolvoval vo svojom rodisku, ale ukončil ho v roku 1946 v Bratislave. Tam sa na ulici náhodou stretol s matkinou sesternicou, lekárničkou PhMr. Hildou Kleinovou, ktorej pomohol s „chodením po úradoch“. Na oplátku mu z vďačnosti slúbila, že ak by chcel byť lekárom, umožní mu v lekárni v Poprade absolvovať povinnú dvojročnú tirocinálnu prax. On jej poďakoval a „časom na to zabudol“.

V Bardejove sa potom stretol s matkiným 27-ročným bratrancom, ktorý uvažoval nad tým, aké povolanie si zvolí, nakoľko cez vojnu mu žiadne štúdium nebolo umožnené. Práve jemu Novák ponúkol namiesto seba post praktikanta v lekárni svojej tety v Poprade. Žiaľ, Novák nespomína v knihe jeho totožnosť, jeho meno. Bratranec skutočne na toto miesto reflektoval, u Kleinovej síce nastúpil na prax, ale v júni 1946 po istých nedorozumeniach s menovanou odtiaľ odišiel. Nakoniec jeho neznámy príbuzný dokončil prax v lekárni v Bratislave a potom v Brne na Masarykovej univerzite vyštudoval farmáciu.

Novák uvádza, že on sám mal pôvodne záujem o štúdium chémie alebo medicíny. V Čechách kvôli zatvoreniu vysokých škôl od roku 1939 do roku 1945 vznikol v povojnovom období zo strany mladých ľudí obrovský tlak na toto štúdium. Z týchto dôvodov, keď Novák videl, aké pomery vládnu na lekárskej fakulte (napr. prednášky sa kvôli obrovskému záujmu konali v preplnenej veľkej sále Lucerny na Václavskom námestí), na toto štúdium rezignoval s tým, že najprv vyštuduje farmáciu a až potom medicínu. Toto predsavzatie dodržal. Po príchode do Popradu však zažil najprv veľké sklamanie: príbuzná správkyňa lekárne ho – zrejme po incidente s jeho bratrancom – odmietla s tým, že nemá najlepšie skúsenosti s praktikantmi. Potom, čo jej Novák pri odchode sklamane pripomenul, že to bol jej vlastný návrh a prísľub tirocinálnej praxe, ho teda nakoniec zastavila s tým, že svoj sľub predsa len dodrží a rozhovor dokončila so slovami: „*Tvoja matka je mojou obľúbenou sesternicou.*“

Prax prebiehala idylicky, počas dvoch rokov nemali spolu žiadny konflikt. V lete chodili do Tatier lyžovať, v lete na túry. PhMr. Kleinová mu na konci praxe dokonca navrhla, aby sa po skončení štúdia farmácie zamestnal v jej lekárni. To sa nikdy neuskutočnilo: jednak preto, že lekáreň komunistický režim čoskoro skonfiškovoal, ale aj kvôli tomu, že Novák si za každú cenu zaumienil pokračovať v štúdiu.

Nesmierne cenné sú Novákove vlastné skúsenosti i jeho doslova dokumentárny a zasvätený pohľad na súveké pomery v slovenskom lekárnictve, týkajúce sa

okolností, súvisiacich s tirocíniom, ale aj s veľmi obmedzenými možnosťami stať sa lekárnickým praktikantom. Spomenul pritom aj súveké, vtedy civilizované, dnes, žiaľ, v tejto podobe neexistujúce pomery, reflektujúce v plnej miere nielen záujmy vlastníkov a ich prostriedkov, vynakladaných na prevádzku lekární, ale v konečnom dôsledku aj záujmy pacientov a ich právo získať v potrebnom čase liek, ktorý na liečenie potrebujú, čo v súčasnosti vôbec nie je samozrejmosťou. Novák v súvislosti s tým napísal: „Nebolo jednoduché stať sa praktikantom. Lekárne sa dedili, zostávali v rukách pôvodných majiteľov, ktorí ich prevádzkali na svoje deti, ktoré samozrejme študovali farmáciu a stali sa majiteľmi. Tak to šlo z generácie na generáciu. Priezvisko majiteľa zostávalo, menilo sa len krstné meno. Keď nemali dcéru alebo syna, ktorí vyštudovali farmáciu, tak lekárnikom sa stal zať alebo nevesta a stali sa spolumajiteľmi. Lekárne bolo možné tiež predať, ale to sa často nestávalo. Mestá mohli mať len určitý počet lekární, podľa počtu obyvateľov. V našom osemtisícovom meste (Bardejove – pozn. A. B.) boli len dve lekárne.“

Nemenej cenné a v plnej miere informatívne sú aj bezprostredné skúsenosti Nováka, získané počas tirocínálneho kurzu a následnej skúšky. Zhodou okolností sa na nej na Slovenskej praktikantskej škole v Bratislave stretol s – o dva roky starším – konškolákom z bratislavského gymnázia, neskorším docentom mikrobiológie na Farmaceutickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave Jurajom Keletim. Novákov komentár k tejto udalosti, ktorý je z historiografického hľadiska ako osobné svedectvo nesmierne interesantný, je okorenený aj primeranou dávkou humoru. Novák v ňom excelentne vystihol osobnosť oboch aktérov, poctivého a presného Nováka, ochotného vždy pomôcť a na všetky beľárstva vždy pripraveného, impulzívneho Keletiho: „Tirocínálna skúška bola rozsiahla a prísna. Skladala sa z časti ústnej a praktickej. Dostavilo sa nás asi tridsaťpäť. Praktickú skúšku viedol predseda komisie, ktorý bol vedúcim lekárnického odboru ministerstva zdravotníctva (správne malo byť povereníctva pre zdravotníctvo – pozn. A. B.). Môj spolužiak zo strednej školy Juraj pochádzal z lekárskej rodiny. Jeho otec bol majiteľom lekárne^{11,12}, a za prvej svetovej vojny ako dôstojník rakúsko-uhorskej armády bol vedúcim vojenskej lekárne. V tejto dobe súčasný predseda skúšobnej komisie praktikoval v poľnej lekární pod Jurajovým otcom. Ten za ním pred skúškou zašiel a upozornil ho, že jeho syn bude robiť tirocínálku. S Jurajom sme sa (na skúšku – pozn. A. B.) pripravovali spoločne a dohodli sme sa, že pri skúške budeme pracovať vedľa seba. On dostal za úlohu vyrobiť digitalisové pilulky a ja emulziu. Mali sme časový limit. Jurajovi sa pilulky nedarili, začal nadávať a bol nervózny. Povedal som mu, aby mi to podal, že ich urobím. Podarilo sa. Potom som začal pracovať na svojej emulzii. Predseda komisie pristúpil k Jurajovi a spýtal sa, akú má úlohu. „Chcem vám ukázať, ako možno vidieť, keď niekoho vyučí otec“ a privolal ostatných. „Takto majú pilulky vyzerať, pozrite sa. Ukážte, čo ste mali pripraviť vy?“ obrátil sa ku mne. Začal som sa ospravedlňovať, že práve končím a budem hotový za niekoľko minút. Bol veľmi pohoršený a hneval sa, že som mal dosť času. Takmer som prepadol. Juraj sa samozrejme smial.“

K týmto citáciám je potrebné podotknúť, že predsedom skúšobnej komisie nebol nik iný, ako PhMr. Pavol Fendt. Počas prvej svetovej vojny – po vyššie spomenu-

11 Jeho otcom bol PhMr. Ludovít Keleti. Bližšie: BARTUNEK, Anton. *Osobnosti slovenského lekárnictva*. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 2001, s. 96.

12 GEORCH, Dionýz. PhMr. Ludovít Keleti osemdesiatročný. In *Farmaceutický obzor*, roč. 35, 1966, č. 12, s. 566.

tom armádnom pôsobení pod vedením Keletiho st., nevedno či ako vojenský laický pomocník alebo ako lekárnický praktikant s už ukončeným tirocíniom alebo nie – padol do ruského zajatia a v tejto pozícii bol pridelený na prácu v lekárni v Ačinsku v Krasnojarskej oblasti. Potom sa pridral k tzv. červeným a prihlásil sa do boľševickej armády. Roku 1919 sa v nej stal „náčelníkom sanitárneho oddielu ačinskej posádky“, a keď prežil v tomto postavení katastrofálnu epidémiu škvrnitého týfusu, menovali ho – iste nie kvôli neexistujúcej farmaceutickej erudícii – za „náčelníka vojenskej lekárne“ v Omsku. Kvôli ideologickým prednostiam potom vykonával aj rôzne politické funkcie v Moskve i na Kaukaze. Roku 1922, zrejme v záujme komunisticko-sovietskej ideologickej expanzie, bol „internacionalisticky“ odoslaný späť do Československa, kde vzápätí vstúpil do KSČ. V tom istom čase začal študovať v Prahe farmáciu, ktorú ukončil roku 1924. Vrátil sa na Slovensko, pracoval vo viacerých lekárňach v okolí Tatier, kde založil aj Sväz priateľov SSSR. Roku 1932 prišiel do Bratislavy, kde začal pôsobiť v komunistických bunkách. Vo farmácii sa však neuplatnil, ale istý čas bol tam majiteľom drogérie a stal sa aj členom mestského vedenia KSS. Jeho čas nastal po politickom prevrate v roku 1948. S Fendtovým pričinením bol z významných štátnych funkcií vytlačený prominentný slovenský lekárník PhMr. Vladimír Žuffa, zakladateľ Sväzu lekárníkov Slovákov, Slovenskej praktikantskej školy i časopisu Slovenský lekárník, účastník západného zahraničného odboja. Následne bol odstavený na okraj spoločnosti, zbavený spoločenského postavenia i domu v Bratislave a vyhnaný do exilu v Dobšinej. Fendt prispel aj k likvidácii Lekárnickej komory v roku 1950. Ešte v roku 1948 síce získal konjunkturálne a iste nie bez patričnej straníckej protekcie aj vlastníctvo jednej z bratislavských lekární, ale nie nadhlo: jeho súkmeňovci mu ju o dva roky „nečakane“ zoštátnili. Potom sa uchýlil ako marxistický ideológ do komunistického vydavateľstva Pravda a nadobro sa s farmaceutickým intermezzom rozlúčil.¹³

K priebehu Novákom spomínanej tirocínálnej skúšky je potrebné doplniť nasledovné poznámky: táto skúška bola kvôli reorganizácii štúdia farmácie¹⁴ úplne poslednou v rámci celej existencie Slovenskej praktikantskej školy od jej vzniku v roku 1925, resp. bola prvou a poslednou, v ktorej bol komunista predsedom skúšobnej komisie. Podľa literárnych zdrojov sa na nej zúčastnilo z 92 prihlásených 88 praktikantov (teda nie, ako uvádza Novák „asi 35“, je však možné, že praktické skúšky prebiehali v menších skupinách). Z úspešných absolventov 28 skončilo s vyznamenaním – tí sú menovite, spolu s názvom lekárne v ktorej praktikovali, abecedne uvedení v tomto prameni, prospelo 40 – ich mená sa však už v zozname nenachádzajú a medzi nich patrí aj Novák i Keleti. Ďalší 20 účastníci skúšku nezložili.¹⁵ Napriek platným štátom vydaným propozíciám, že sa neúspešná skúška môže opakovať až o tri mesiace, Fendt svojvoľne a protiprávne rozhodol, že tí 20 mohli skúšku zopakovať ešte v tom istom mesiaci, teda v októbri 1948. Už na prahu „novej éry“ boli princípy právneho štátu aj v oblasti školstva a lekárnictva ostentatívne likvidované.

13 Redakcia. PhMr. Pavol Fendt 70-ročný. In *Farmaceutický obzor*, roč. 37, 1968, č. 4, s. 145-146.

14 A. R. /Raýman, Ákoš/. Posledný praktikantský kurz. In *Slovenský lekárník*, roč. 17, 1948, č. 3, s. 8-9.

15 Redakcia. Zvesti. Výsledky tirocínálnych skúšok. In *Slovenský lekárník*, roč. 17, 1948, č. 3, s. 12.

Po tirocíniu sa Ervín Novák v roku 1948 zapísal na štúdium farmácie na Farmaceutickú fakultu Masarykovej univerzity v Brne. Farmáciu však dokončil na pražskej Karlovej univerzite, nakoľko získal ubytovanie u tam vydatej sestry. Promoval ako 23-ročný v Prahe.

Vo svojej knihe Novák píše, že v septembri toho istého roka sa stal poslucháčom medicíny na Lekárskej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Zostal tam iba dva roky, pretože voči nemu i jeho budúcej manželke začali intrigovať študenti, jeho „priatelia“ a rodáci z Bardejova, ktorí radikálne zmenili svoju politickú orientáciu a v novom režime zastávali funkcie v komunistickej i „sväzackej“ nomenklatúre. Za oných čias v Bardejove židovských chlapcov terorizovali, v nových ich ako „seberovných“ nemohli zniesť. Tento systém sa u nás na dlhé roky, až do pádu tohto režimu, udomácnil: ten, kto nevyvíjal prokomunistické aktivity, sa stal hračkou v rukách štátostrany, jej „mládežníckych“ satelitných obskúrnych spolkov a ich eštebáckych prisluhovačov, ktorí mohli svoje svojvoľne vybraté obete beztriestne a systematicky na každom kroku, často anonymne z rôznych úrovní, temných zákutí i labyrintov tejto nepreniknuteľnej a bezmedznej moci prenasledovať a šikanovať. Po druhom ročníku preto Novák a za ním aj jeho manželka prestúpili na štúdium medicíny do Prahy, ale ani tam sa ojedinele nevyhli rasovej perzekúcii zo strany režimu konformných študentov i jeho byrokratických aparátikov. Po promócii v roku 1956 mu hrozilo, že na tzv. umiernenku (povinný nástup na obvykle málo atraktívne miesto, kam štát posielal režimu neprispôsobených študentov) bude nútený nastúpiť do rodného mesta, čo po strastiplných skúsenostiach rozhorčene odmietol. Nakoniec sa mu náhodou podarilo získať post lekára vo Fakultnej nemocnici v Košiciach, v ktorej nastúpil ako sekundár na rádiologickú kliniku. No o rok neskôr opäť presedlal do Prahy, kde sa zamestnal v Ústrednom biochemickom laboratóriu Všeobecnej fakultnej nemocnice. Pôsobil tam v rokoch 1955 – 1956, potom až do augusta roku 1964, do svojej emigrácie, v Druhom ústave lekárskej chémie. Na definitívny odchod z republiky sa rozhodol po rôznych nepravdivých udaniach (napr. že vraj jeho otec bol vykorisťovateľ a buržuj a ako môže byť jeho syn asistentom na lekárskej fakulte) a ďalších veľmi nepríjemných incidentoch s komunistickým režimom, ktoré musel osobne hasiť až na „OV KSS“ (Okresný výbor Komunistickej strany Slovenska) v Bardejove.¹⁶

Konečne 11. novembra 1964 ich lietadlo z Viedne pristálo v New Yorku, odkiaľ odcestovali za sesternicou cez texaský Dallas ďalej do Austinu. Tam sa pripravoval na skúšky, ktoré potreboval, aby sa mohol zamestnať. V tomto meste pobudli celý rok a nato sa po získaní zamestnania odsťahovali do Kalamazoo v štáte Michigan, keď sa medzitým uchádzal o prácu vo farmaceutických spoločnostiach Elli Lilly, Abbot i iných biochemických laboratóriách. Pochopil, že najschodnejšou cestou je získať zamestnanie vo výskume vo farmaceutických firmách, než nadobudnúť zložitým procesom licenciou na prevádzku súkromnej praxe. Upjohn mal vážny záujem o jeho odborné danosti. To bolo rozhodujúce. Prijímacie pohovory trvali v centrále v Kalamazoo štyri dni, preverovanie uchádzačov o zamestnanie bolo teda zo strany firmy nanajvýš dôkladné. Veľmi zaujímavá je Nováková skúsenosť so spôsobom

16 NOVÁK, Ervín. *Příběh lékaře*. Praha : Vydavatelství Dita, 2003, s. 48.

vykonávania týchto pohovorov: záujemcov najprv niekoľko dní ústne dokonale preverovali, zoznámili ich s potenciálnym pracoviskom a potom nasledovali neformálne príjemné debaty, ktoré sa konali v najlepších miestnych reštauráciách. Novák k tomu tristne poznamenal: *„Za tie tri dni som prvýkrát od príchodu do Ameriky jedol výborné jedlá v rôznych veľmi dobrých reštauráciách.“*

Nemenej zaujímavé, tentoraz z odborného hľadiska, bolo pre Nováka zistenie, že na pracovnom mieste vo firemnom výskume, o ktoré sa uchádzal a na ktoré bol prijatý, bol jeho predchodcom človek, ktorý mal – podobne ako Novák – súčasne farmaceutickú i medicínsku erudíciu. Novák na margo toho – čím zrejme presne vystihol filozofiu Upjohnu – napísal: *„Je skutočne nutné, aby sa spojila skúsenosť lekára s farmaceutickými znalosťami. Iba tak je možné vyriešiť problémy, ktoré sa pri výskume a vývoji liekov objavujú.“* Dávna, históriu mnohokrát overená skúsenosť, sa potvrdila aj v tomto prípade. Kladnú odpoveď od Upjohnu však prekvapujúco dostal až po troch týždňoch, nakoľko údajne bolo veľmi problematické získať o Novákovi údaje z Prahy... Jeho samého, dobre oboznámeného s „protiimperialistickým“, nepriateľsky zameraným komunistickým systémom, to iste neprekvapilo. Aj takýmto dôkladným spôsobom Upjohn postupoval.

Medzitým Novák absolvoval ďalšie dva úspešné pohovory vo Philadelphii i Daltase. Rozhodol sa však pre Upjohn. Tak začala Novákova štvrtstoročie trvajúca prítomnosť a kariéra v tejto korporácii.

Na ďalších desiatkach strán knihy Novák popisuje život v USA, americkú demokraciu, spoločenské pomery, cestovanie po svete i príbuzenské kontakty. Amerikou bol nadšený, nikdy svoje rozhodnutie emigrovať neľutoval. Záverom múdro, ale aj povznesene nad príkoria osudu, uviedol: *„Viem, že svojím písaním nezmením svet. Nebolo to ani mojím cieľom. Chcel som iba opísať svoj život, ktorý nebol vždy krásny. Viac než šesť rokov nado mnou visel Damoklov meč. Bolo to v období druhej svetovej vojny. V tých ťažkých dobách som bol presvedčený, že nemôžeme trpieť večne a že prežijeme... Prežil som tých, ktorí mi bránili vo vzdelaní, ktorí mi škodili v zamestnaní i tých, ktorí mi chceli zobrať život. Nikdy som im však neublížil.“*